

Tekst 2 : De vraag naar de absolute waarheid (7 p.).

Deze tekst werd herwerkt op 17/11/24

Inhoud

Deel I. Grondbegrippen en probleemstelling.....	1
__De betekenis van het woord ‘absoluut’.....	1
__De betekenis van het woord ‘waarheid’.....	2
__De betekenis van ‘absolute waarheid’.....	3
__De betekenis van ‘dogma’.....	4
__De betekenis van ‘dogmatisme’.....	4
Deel II. Oplossingsmogelijkheden.....	5
__De traditionele gedragsregels in de kerk.....	6
__Dubbele duiding van deze kerkelijke gedragsregel.....	6

Deel I. Grondbegrippen en probleemstelling.

De betekenis van het woord ‘absoluut’.

Het Latijnse woord ‘absoluut’ heeft twee betekenissen:

- (1).** onafhankelijk: b.v. het gezag van de ‘absolute’ vorst (absolutisme);
- (2).** totaal (algeheel): een absolute regel kent geen uitzonderingen; een absolute eenzaamheid kent geen enkele aanwezigheid (zij is een ‘reine’ of ‘zuivere’ eenzaamheid); een absoluut vertrouwen in gezag of in een persoon. In die twee aloude betekenissen steekt een koppel, nl. absoluut/ relatief (= volstrekt/ betrekkelijk): is ‘absoluut’ (onafhankelijk en/ of uitzonderingsvrij) wat met iets buiten zich geen betrekking heeft (het is betrekkingsvrij); zo verstaat men dat gezegd wordt dat “God absoluut is” (het absolute zijnde of zo).

De wijsbegeerte, althans in haar hoofdvak, de ontologie of zijnsleer, d.i. de leer over de werkelijkheid, is bezorgd om de absolute ‘waarheid’. Sedert Parmenides van Elea (-54/-...) bestaat de uitdrukking ‘kath’heauto’, secundum seipsum, volgens zichzelf.

B.v. men beschouwt een kind, de opvoeding of zo ‘volgens (hem of haar)zelf’, d.i. zoals het kind op zichzelf is, zoals de opvoeding op zich (d.i. als opvoeding, als dusdanig, als dusdanig) is. M.a.w. dan beschouwt het kind ‘absoluut’ (of de opvoeding), d.i. het ‘zijn’ ervan. Dat betekent dat er kind,

opvoeding, enz. is onafhankelijk (zie eerste Latijnse betekenis) van onszelf die ermee bezig zijn, en/ of algeheel (zie tweede Latijnse betekenis: alle kind-zijn, alle opvoeding zonder uitzondering). Platon heette dat onafhankelijk en/ of algehele zijde van iets de 'idee' ervan (daarvandaan zijn ideeënleer). Het beschouwen van die algehele en onafhankelijke realiteit heette hij 'theoria'. Deze is de kern van alle klassieke wijsbegeerte (en vakwetenschap in die zin).

De betekenis van het woord 'waarheid'.

Traditioneel wordt het woord 'waarheid' in de klassieke wijsbegeerte gebruikt in de zin van overeenstemming tussen werkelijkheid, (zijn) en kennis, resp. denken.

Verscheidene varianten zijn te onderscheiden.

(1) Kennis- en denk theoretisch.

Heet 'waar' iedere kennis en denken die overeenstemmen met de werkelijkheid. In die zin staat 'waar' tegenover 'vals' of zelfs tegenover 'onbeslisbaar' ("Het zal zomerse weer zijn aanstaande maandag", is zo 'n oordeel dat onbeslisbaar is totdat het zo ver is.) Dit geldt van begrippen, maar vooral van oordelen over stellingen.

(2) Metafysisch.

Een zekere wijsbegeerte, sedert Platon, Aristoteles en Plotinus, gaat ervan uit dat de werkelijkheid zoals wij ze aantreffen beantwoordt aan één of meerdere hogere ja,

goddelijke beginselen (Pythagoreïsche getalvormen, Platonische ideeën, Aristotelische 'vormen' of zo), die er de metafysische boven hun natuur uitgaan de grond(slag) van zijn. Zo zal Sint Augustinus zeggen dat de dingen beantwoorden aan, overeenstemmen met, Gods ideeën. In die metafysische zin zijn de dingen 'waar', conform met Gods denken.

(3) Ethisch-politicus.

Gedrag, individueel en/ of sociaal gehoorzaamt (beantwoordt) aan normen (gedragsregels): in die zin spreekt men van ethisch-politische 'waarheid'. Als men de staatswetten toepast in zijn leven, is dat leven 'waar' in de politieke zin. "Een ware zoon eerbiedigt zijn vader" betekent dat de zoon, voor zover hij overeenstemt met de ideale, normatieve vorm ervan, 'waar' is in de ethische zin van het woord.

Opm.: Meermaals is ‘waar’ ook wat onafhankelijk een geheel is: “wat ‘waar’ is dat komt ter sprake in de taal van een eerlijk mens”. De dingen zijn hier de waarheid, d.i. hun werkelijkheid, zoals zij op zich, zijn. Vgl. hierboven over ‘absoluut’.

De betekenis van ‘absolute waarheid’.

Nu pas kunnen wij zuiver het onderwerp omschrijven. ‘Waarheid’ is de werkelijkheid en ‘absolute waarheid’ is

- a/ de werkelijkheid voor zover zij
- b.1./ onafhankelijk, betrekkingsvrij, op zich bestaat en
- b.2./dat in haar ongeschonden, gave, algehele aard. Dat is het uitgangspunt.

Overgedragen op een begrip, oordeel, redenering, theorie, enzovoort. D.i. kennis- en denktheoretisch, kan men b.v. zeggen: “Twee plus twee” is een absolute waarheid”. Dit betekent dat:

1. onafhankelijk van wat ook, zeker van onze subjectieve indrukken, meningen enz. en
2. in alle gevallen (algeheel uitzonderingsvrij) twee plus vier uitmaakt (vier is de verkorte naam van de samenvattende verzameling van twee verzamelingen met elk twee elementen). In die zin zijn er absolute waarheden.

De moeilijkheid.

Zolang men spreekt

- a. over de werkelijkheid op zich (vgl. Parmenides), onafhankelijk en integraal, in het algemeen en
- b. over heldere voorbeelden ervan zoals twee plus twee is vier, als toepassingen dus van absoluut ware kennis en/ of denken, is er geen moeilijkheid. Doch in zeer vele gevallen is het gegeven waarover het gaat, niet zo helder en duidelijk. Zo b.v. is de anti-autoritaire opvoeding een goede opvoeding of niet? Het antwoord daarop is moeilijk in absolute, d.i. onafhankelijke en uitzonderingsvrije vorm te gieten. Dat is de moeilijkheid. De niet zo duidelijke, ja, de onduidelijke gevallen. Daar schiet ons duidings- of interpretatievermogen te kort.

Gevolg: over één gegeven heerst meer dan één mening. Iets wat reeds de archaïsche dichter Homeros in Hellas vaststelde.

De betekenis van 'dogma'.

'Dogma' is een typisch Grieks woord. Het betekent 'mening'; later, omdat 'doxa' ook 'mening' betekent, krijgt het de betekenis van 'wettelijk voorschrift' en van 'opgelegde leer'. Zo b.v. wanneer de Stoiekers of de Epicooreeërs van hun dogmata spreken, bedoelen zij de stellingen die in hun school groepsgewijze aanvaard worden: men kan niet tot de school behoren zonder die meningen aan te kleven. Zo ook: het leerpunt van de pauselijke onfeilbaarheid in de katholieke kerk; het is zelfs een conciliair afgesproken dogma. De geordende verzameling van alle dogma's heet 'het' dogma of 'de dogmatiek'. Dit gaat, in de stoa of het Epicurisme en in de katholieke kerk, gepaard met een leergezag, d.i. een aantal personen die beslissende interpretanten zijn en normatief voor de aanhangers.

Opm.: Op zich is dogma, dogmatisch leergezag, enz. een intellectueel en een neutraal gegeven dat de klassieke Griekse denkers, met hun intellectualisme (nadruk op verstand) en/ of rationalisme (nadruk op reden) in de wereld hebben gebracht. Op zich is het een methode als zovele andere. Dat is het melioratieve taalgebruik.

Doch de moeilijkheid begint wanneer deze methode haar eigen begrensdsheid overschrijdt (Hubris, arrogantia) en, om een eigentijds woord te gebruiken, 'ideologie' wordt. Dit geeft aanleiding tot het pejoratieve woordgebruik: 'literaire', 'politieke', 'sociale' dogma's zijn bewegingen die op autoritaire wijze opgedrongen worden. Zo 'n gedrag is 'dogmatiserend' gedrag of 'dogmatisme' of 'dogmatisch'. Zo betekent, in de psychologie, het woord 'absoluut', 'autoritair', 'despotisch', 'totalitair' of zo. Iemand b.v. spreekt op een absolute 'toon'.

De betekenis van 'dogmatisme'.

Behalve de menswetenschappelijke, pejoratieve betekenis heeft 'dogmatisme' twee betekenissen.

(a) In de Griekse Oudheid betekent dit die ken- en denkhouding die meent dat de mens tot absolute zekerheden kan komen, die het onmiddellijke gegevene (d.i. het fenomeen of verschijnsel) overschrijden; b.v.

1. dat de zon sedert onheuglijke tijden, regelmatig op- en ondergaat,

2. doch dat die regelmaat te danken is aan een goddelijke voorzienigheid (zoals Stoiekers of katholieken leren), is niet onmiddellijk gegeven (fenomenaal); in die zin staat dogmatisme tegenover scepticisme dat beweert dat de mens, inzake absolute zekerheid, niet verder geraakt dan het fenomenale (en de beschrijving ervan, 'fenomenologie' geheten);

(b). In de moderne filosofie betekent ‘dogmatisme’ die epistemologie of kennis-theoretische mening die beweert dat de menselijke kennis werkelijkheidswaarde heeft en zelfs absolute werkelijkheidswaarde, zonder enig onderzoek te besteden aan de vraag of dit wel zo is; - in die zin staat (naïef) dogmatisme tegenover het criticisme van I. Kant (1724/1804)- dat zo’n dogmatische ‘slaap’ (aldus Kant) kritisch onderzocht behoort te worden, - waaruit blijkt dat Kant een moderne vorm van antiek scepticisme vertegenwoordigt.

Kant is fenomenalist: **1.** hij aanvaardt het onmiddellijk gegevene **2.** zonder zich erover uit te spreken of daaraan ook een absolute werkelijkheid of waarheid beantwoord; waarin Kant aan Homeros lijkt, die omtrent éénzelfde gegeven (fenomeen) meer dan één mening (duiding, interpretatie) aangeeft zonder ooit stelling te nemen; d.i. hij doet aan oordeelsopshorting of ‘epochè’;- houding waarvan de eerste Sofisten in Hellas de voorlopers waren.

Deel II. Oplossingsmogelijkheden.

Praktisch vertrekpunt.- Dat ook nog heden ten dage de vraag naar de absolute waarheid meer dan één antwoord uitlokt, bewijzen fenomenen als enerzijds, pluralisme (meer dan één antwoord socio-cultureel aanvaardbaar maken), verdraagzaamheid, ja, relativisme (geen enkele vorm van absolute waarheid aanvaarden, - wat zichzelf opheft doordat diegene die beweert: “Er is geen absolute waarheid” (“Alles is pure relatie”), zelf een absolute ja, dogmatische uitspraak velt); anderzijds, inquisitie (heksen en ketterjacht), excommunicatie (uitstoting uit de school of kerkstreekingsgroep) en spreekverbod.

Er zij verwezen, voor de Nederlandse kerk, de laatste jaren naar S. Konijn/ J. Dekkers, *Bouwstenen (overpeinzingen bij een groeiende polarisatie)*, Hilversum, 1972, vooral blz. 21 (overzicht der polariseringspunten: gezag, gehoorzaamheid, (ware) leer; traditie; dogma; - denken verticaal (van leergezag (en God) uit) en horizontaal (van mens en basis uit); oud en nieuw: generatiekloof; statistiekbeoordeling). Buiten de katholieke kerk is de toestand heden gelijkaardig: er is dogmatisch marxisme en zgn. pragmatisch marxisme. Klaagt Michel Oukhov in ‘het jaar de vrijzinnigheid’ (1980) hier bij ons niet over het feit dat de door de oudere garde uit socialistische en vrijzinnige hoek ‘pluralisme’ als ‘vies’ of ‘gevaarlijk’ afgeschreven wordt en dat het “met die verdraagzaamheid maar eens moet afgelopen zijn”! Schrijft hij een ‘Avenue’ niet over rechtse socialist en

progressieve liberalen? De verhouding dogmatisme/ scepticisme is meer dan een religieus kerkelijk probleem: het gaat over een cultuurprobleem zonder meer.

De traditionele gedragsregels in de kerk.

- Mgr. L.A. Van Petegem, in *Kerk en leven*, 1973: 15 (12.04.19 178), ingaande op de bisschoppelijke brief over de encycliek, *Humanae Vitae* (30.08.1968) formuleert de gedragsregel als volgt: De vraag is: “Wat wordt die, hoewel niet onfeilbare, maar toch zeer gewichtige leer van de encycliek, indien iemand tot een gewetensoordeel zou komen, van zijn geval, dat afwijkt van die leer?”.

De bisschoppelijke verklaring zegt: indien echter iemand die ter zake kundig en bekwaam is, om zich, na ernstig onderzoek, voor God, een stellig gefundeerd persoonlijk oordeel te vormen - wat steeds de nodige informatie veronderstelt - op bepaalde punten tot een ander besluit komt, dan is hij gerechtigd, in deze, zijn overtuiging te volgen. Hij moet nochtans bereid blijven steeds zijn onderzoek en bezinning eerlijk voort te zetten.

Dubbele duiding van deze kerkelijke gedragsregel.

- De bisschop van Gent steunt erop dat de regen, volgens de Belgische bisschoppen alleen voor de “kundigen en bekwamen”, “dus voor de bevoegde moralisten terzake” geldt. Deze bevoegde ethiekers kunnen desnoods, zegt hij, op grond van hun studie en bevoegdheid, argumenten hebben die hun instemming met de pauselijke leer moeilijk maken: in dat geval mogen zij, in geweten doch enkel ‘voor zich’, een afwijkend standpunt innemen. Dit impliceert dat publiciteit voor hun mening hun verboden is. In theologenlatijn heet dit ‘silentium obsequiosum’ (eerbiedig, onderdanig stilzwijgen). In feilbaarheidsbesef behoren zij bereid te blijven tot verder onderzoek en studie. Iedere andere personen die niet kundig en bevoegd is om persoonlijk uit te maken over de pauselijke leer waarheid is nog niet, moet zich aan de encycliek houden en iedere publiciteit, bij medegelovigen b.v. is hem verboden. De goddelijke wet is immers absolute waarheid en deze wordt door het kerkelijk leergezag “authentiek geduid”, d.i. juist begrepen en uitgelegd. Kerkelijk leergezag en goddelijke wet zijn, voor Mgr. Van Peteghem identisch.

Anders is de duiding van dezelfde kerkelijke gedragsregel bij b.v. de existentiële theologen: de kundigheid en bekwaamheid, is, voor hen, niet

uitsluitend beperkt tot bevoegde moralisten. De reden: kundigheid en bekwaamheid is meer dan de vorming der katholieke ethiekers, die sterk dogmatisch intellectualistisch is, en schools.

De verscheidenheid der situaties, d.i.: subjectieve en objectieve omstandigheden, is hier de regel. Een gewoon mens, b.v. een industriearbeider die geen scholastische vorming heeft, kan desnoods een kundig en bevoegd mens zijn in zijn situatie. Alles draait rond de vraag: "Wat is juist kundigheid en bevoegdheid?". "Is deze uitsluitend bij Katholieke moralisten te vinden?". Het is het exclusieve dat kwestieus is.

De juiste verhouding de beide (exclusieve inclusieve) standpunt.- Zo onverzoenlijk zijn deze niet. Voor zover de katholieke existentiële theologen, resp. moralisten zich zuiver aan de situatieve ethiek houden, d.i. niet verder gaan dan ieder voor zich in zijn individuele en concrete situatie, blijven zij nog enigszins binnen de elitaire duiding, die de kundigheid beperkt tot de keur of élite der Katholieke moralisten die universele (en dus dogmatische) draagkracht hebben indien zij rein de officiële leer voorstaan en slechts situatieve draagkracht indien ze afwijken. Alleen breiden de situatieve existentiële het toegelaten afwijkingsbeginsel uit tot iedere mens in een situatie.

Opm. Iets anders is de frontale stemming stellingname die gewoon een antidogma opstelt, nl. die i.p.v. ieder individu voor zijn situatie afwijkingrecht te schenken, ieder individu algemene of universele draagkracht schenkt. B.v. men stelt voorop dat contra-eptie of abortus principieel, d.i. overal en altijd (absoluut), toegelaten is en als dusdanig zelfs in de wetgeving behoort opgenomen te worden. Daardoor staat men zonder meer buiten de kerk als geldige interpretante van de goddelijke wet die het kinderleven als absolute waarde beschouwd.

A. T'Jampens
23.09.1980